

АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО И ПРОЦЕСС

УДК 342.9(477)(075.8)

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ «УКРАЇНА – 2020»

Катерина БЕРЕЖНА,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного права, історії права та політико-правових вчень
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

SUMMARY

Article deals with investigation of the current situation in the field of implementation of the European Union's institutions principles of organization and action to the national administrative legislation in the light of necessity to realize the provisions of the decree of the President of Ukraine «About the Strategy for Sustainable Development “Ukraine – 2020”». The content of the principles of subsidiarity, transparency, division of powers and sovereign rights, which are the basis of European governance, is determining. The current state of implementation of indicated principles to administrative legislation of Ukraine is analyzing. Amendments into the laws of Ukraine “On local government in Ukraine”, “On local state administrations” and “On the Cabinet of Ministers of Ukraine” in part of the functioning of executive bodies are proposing.

Key words: public administration reform, principles of governance, subsidiarity, collegiality, transparency, sharing of sovereign rights and powers.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню сучасного стану впровадження принципів організації та діяльності інститутів Європейського Союзу в національне адміністративне законодавство у світлі необхідності реалізації положень Указу Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020». Визначається зміст принципів субсидіарності, прозорості, розподілу суверенних прав і повноважень, які лежать в основі системи європейського управління. Аналізується сучасний стан імплементації вказаних принципів в адміністративне законодавство України. Запропоновані доповнення до Законів України: «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про місцеві державні адміністрації» й «Про Кабінет Міністрів України» – у частині принципів функціонування органів державного управління.

Ключові слова: реформа державного управління, принципи діяльності органів управління, субсидіарність, колегіальність, прозорість, розподіл суверенних прав і повноважень.

Постановка проблеми. Виконання критеріїв членства в Європейському Союзі потребує введення в систему національного адміністративного права європейських принципів організації та діяльності органів влади й управління. Значущість і необхідність указаних перетворень ще раз підкреслює Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12 січня 2015 р., адже одним із пріоритетів реалізації стратегії в документі названа децентралізація та реформа державного управління [1, ст. 154]. При цьому кінцевою метою реформи є побудова прозорої системи управління, створення професійного інституту державної служби, забезпечення її ефективності.

Як відзначено в п. 5 документа, «результатом впровадження реформи має стати створення ефективної, прозорої, відкритої та гнучкої структури публічної адміністрації із застосуванням новітніх інформаційно-комунікативних технологій (е-урядування), яка здатна виробляти і реалізовувати цілісну державну політику, спрямовану на суспільний сталий розвиток і адекватне реагування на внутрішні та зовнішні виклики».

Свідченням сприйняття європейських стандартів є закріплення в Указі певних положень, які фактично вводять у національний адміністративний обіг принципи організації й діяльності інститутів Європейського Союзу (далі – ЄС, Союз). Зокрема, це принципи субсидіарності, колегіальності та прозорості діяльності органів влади. Утім розглянуті положення самі по собі, без ефективного механізму імплементації принципів європейського

права, не здатні змінити чинну систему адміністративно-правового регулювання в нашій державі. Ось чому, на нашу думку, необхідно дослідити стан практичної реалізації Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» і визначити напрями вдосконалення чинного адміністративного законодавства в розглянутій сфері.

Актуальність теми. Наукове підґрунтя дослідження становлять насамперед роботи провідних вітчизняних учених-адміністративістів: В.Б. Авер'янова, О.Ф. Андрушко, О.М. Бандурки, В.М. Бевзенка, А.С. Гавердовського, І.Б. Коліушка, Р.С. Мельника, М.С. Міхровської, А.А. Пухтецької. Однак не можна не враховувати й здобутки науки європейського адміністративного права, яка є предметом аналізу в працях Ф. Бінамі, Д.Дж. Геллігена, Л. Маннорі, Д.М. Смілова, Б. Сорді та інших. Вони досліджують особливості системи принципів адміністративного права й процесу в ЄС і механізми імплементації останніх у національні правові системи країн-членів. Водночас окремі комплексні роботи з питання імплементації принципів організації та діяльності інститутів ЄС у національне адміністративне законодавство відсутні. Усе це зумовлює актуальність комплексного дослідження стану запровадження принципів європейського управління в національне адміністративне законодавство.

Мета статті полягає в установленні особливостей процесу введення принципів європейського управління у сфері практичної реалізації стратегії сталого розвитку «Україна – 2020».

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до положень п. 2 «Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», яка була затверджена Указом Президента від 12 січня 2015 р. [1, ст. 154], головною метою діяльності органів влади в державі має стати впровадження європейських стандартів життя й вихід України на провідні позиції у світі. Одним із чотирьох векторів, які мають забезпечити реалізацію вказаного амбітного завдання, є вектор безпеки, що передбачає забезпечення чесного та неупередженого правосуддя, невідкладне очищення влади на всіх рівнях і впровадження ефективних механізмів протидії корупції. У документі підкреслюється, що в межах вказаного вектора має бути проведена децентралізація та реформа державного управління. Зазначені положення повністю відповідають спрямованості адміністративної реформи в Україні, що триває з 1998 р. [2, ст. 943].

Але на сучасному етапі розвитку нашої держави адміністративна реформа отримає нове наповнення, зумовлене набуттям статусу асоційованого члена ЄС [4]. Саме тому, на нашу думку, під час проведення реформ із децентралізації та змін у системі державного управління необхідно забезпечити нормативне закріплення й практичне впровадження в повсякденне управління державними справами в Україні основних принципів організації та діяльності інститутів ЄС.

Механізми реалізації стратегії сталого розвитку нашої держави й Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, передбачені Розпорядженням Уряду України «Про затвердження плану заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» у 2015 році» [3]. У контексті цього дослідження вважаємо за необхідне виявити стан відповідності документа європейським стандартам у частині запровадження принципів європейського управління.

Пункт 47 Розпорядження передбачає введення нової політики державного управління на засадах децентралізації й ефективного розподілу повноважень. Привертає увагу той факт, що в згаданому пункті документа є згадка про принцип субсидіарності. Утім тлумачення цього терміна не подано.

У європейському праві принцип субсидіарності має два рівні застосування. По-перше, він передбачає передання у відання Союзу, тобто в сферу ведення його інститутів, необхідних суверенних прав і прерогатив від держав-учасниць. По-друге, існує суворе розмежування компетенції між самими інститутами інтеграційного об'єднання. У результаті в межах ЄС функціонує аналог системи стримувань і противаг, який відомий праву всіх демократичних країн світу.

При цьому Лісабонський договір про реформу ЄС 2007 р. [5, р. 306] чітко розділяє компетенції, що належать до ведення Союзу та національних урядів. ЄС діє в межах компетенції, передбаченої договором і цілями, що він ставить для нього. У питаннях, які не належать до «виняткової компетенції» ЄС, «Союз буде брати участь тільки тоді й тією мірою, якщо мета не може бути належним чином досягнута кожною державою самостійно на федеральному або місцевому рівнях, але можуть бути досягнуті в межах усього Союзу, беручи до уваги масштаби й наслідки передбачуваних дій». ЄС має виняткову компетенцію в питаннях «визначення й проведення загальної зовнішньої політики та політики безпеки», визначення дій для «підтримки, координації або доповнення дій, що вживаються державами-членами, але без обмеження їхньої компетенції в цих галузях» (ст. 2 Римського договору). Питання

функціонування митного союзу, внутрішнього ринку; монетарної політики держав-членів, офіційною валютою яких є євро; загальної комерційної політики та укладання міжнародних договорів у низці випадків також належать до ведення Союзу. До сфер спільної компетенції Договір зараховує функціонування внутрішнього ринку, соціальну політику, економічну, соціальну й територіальну політику, сільське господарство та рибальство, проблеми навколишнього середовища, захист споживачів, транспорт, енергетику, простір свободи, безпеки й правопорядку, загальні проблеми здоров'я населення, дослідження, технологічний розвиток, космічний простір, розвиток співробітництва та гуманітарної допомоги, координацію питань зайнятості й соціальної політики в країнах-членах. У наступних галузях Союз буде надавати підтримку державам-членам: захист здоров'я населення, промисловість, культура, туризм, проблеми молоді та спорт.

Розглянуті вище положення надають повне уявлення про зміст одного з основних принципів організації й діяльності інститутів ЄС – принципу субсидіарності. Підкреслимо, що до прийняття Лісабонського договору у 2007 р. в жодному з установчих договорів компетенція Союзу чітко не закріплювалася. Не було окреслено й конкуруючу компетенцію ЄС і держав-членів. Тлумачення принципу містилося не в акті вищої юридичної сили – установчому договорі, а лише в факультативному додатку до Амстердамської угоди. Закріплення відповідних положень на найвищому правовому рівні, безсумнівно, сприятиме однаковому застосуванню норм європейського права.

Проводячи аналогію з Україною, відзначимо, що закріплення принципу субсидіарності є невідкладним заходом у світлі реформи системи державного управління. Особливо важливим він є з огляду на необхідність розмежування компетенції органів державної виконавчої влади, зокрема місцевих адміністрацій, та органів місцевого самоврядування.

З метою практичного запровадження цього принципу в діяльність органів виконавчої влади й місцевого самоврядування в Україні, вважаємо за необхідне доповнити вказаним принципом ст. 4 «Основні принципи місцевого самоврядування» Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [6, ст. 170] і ст. 3 «Принципи діяльності місцевих державних адміністрацій» Закону України «Про місцеві державні адміністрації» [7, ст. 190].

Комплекс заходів щодо приведення у відповідність до стандартів європейського управління вітчизняної нормативно-правової бази має включати в себе ще один крок. Він полягає в доповненні принципом субсидіарності ст. 3 «Принципи діяльності Кабінету Міністрів України» Закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 27 лютого 2014 р. [8, ст. 222].

На сьогодні згадана стаття містить таке формулювання: «Діяльність Кабінету Міністрів України ґрунтується на принципах верховенства права, законності, поділу державної влади, безперервності, колегіальності, солідарної відповідальності, відкритості та прозорості».

Пропонуємо викласти її в такій редакції: «Діяльність Кабінету Міністрів України ґрунтується на принципах верховенства права, законності, поділу державної влади, безперервності, субсидіарності, колегіальності, солідарної відповідальності, відкритості й прозорості»

У традиціях європейського права й ще одне нововведення, передбачене п. 64. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» у 2015 році» [3]. Зокрема, у ньому передбачене внесення змін до Закону України «Про Кабінет Міністрів України» та інших

законодавчі акти щодо запровадження колегіальності й прозорості діяльності українського уряду, у тому числі шляхом завчасного оприлюднення проектів його рішень.

Як нам видається, одним із виявів реального функціонування принципу прозорості в розумінні права Європейського Союзу є передбачена в п. 70 Розпорядження програма електронного урядування.

Зауважимо, що правовою основою електронного урядування в Україні є розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні» від 13 грудня 2010 р. № 2250-р [9]. У документі зроблено акцент на тому, що електронне урядування – інструмент розвитку системи державного управління, побудованого на засадах відкритості й прозорості.

У Розпорядженні закріплене визначення терміна «електронне урядування», під яким розуміється «форма організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян» [9].

Отже, основним призначенням системи електронного урядування є надання органами влади послуг громадянам і юридичним особам в електронному вигляді.

В Угоді про асоціацію між Україною та ЄС також підкреслюється необхідність створення систем електронного урядування на всіх рівнях органів державної влади. Проте на сьогодні відповідна нормативно-правова база відсутня. Так, досі не прийнято розроблений ще наприкінці 2014 р. законопроект «Про єдину систему електронної взаємодії» [10], ст. 4 якого закріплює низку принципів, притаманних європейській моделі урядування, а саме: прозорість і відкритість; технологічна нейтральність і системність; доступність, достовірність і повнота інформації; забезпечення захисту інформації тощо.

Уважаємо за доцільне невідкладно прийняти вказаний закон, який комплексно закріплює європейські принципи адміністративного права щодо організації та діяльності органів управління державою.

Як уже зазначалося раніше, за умови отримання асоційованого членства в ЄС повноваження й відповідальність національних органів державного управління, процедури, яким вони повинні слідувати, мають будуватися з урахуванням принципів організації та діяльності інститутів ЄС.

Під час побудови інституційної системи ЄС держави-учасниці багато в чому керувалися практикою власного державно-правового й управлінського розвитку. Саме тому одним із базових принципів, покладених в основу функціонування інститутів ЄС, який доповнює принцип розподілу суверенних прав і повноважень, є принцип поєднання міжурядової та наднаціональної засад.

У 1950-ті рр. під час формування інтеграційного об'єднання існували різні концепції подальшого розвитку Європи.

Федералістська концепція передбачала створення на базі суверенних країн Європи союзної загальноєвропейської держави, формування федерального права й федеральної системи державних органів, розмежування компетенції федерації та суб'єктів [11, с. 54].

У свою чергу, прихильники міжурядового співробітництва виступали проти обмеження державного суверенітету шляхом створення наднаціональних структур і органів. На їхню думку, необхідно було сформувати класичну міжнародну міжурядову організацію зі співробітництва в економічній і військово-політичній галузях. При цьому держави мали зберегти власний суверенітет.

У момент створення ЄС було досягнуто компромісу за визначеної переваги федералістів. Однак надалі подібний «перекіс» у бік наднаціонального в побудові ЄС був виправлений, і система інститутів нині діє відповідно до принципу збалансованості наднаціонального й міжурядового рівнів співробітництва. При цьому «наднаціональні» інститути (Європейський Парламент, Європейська Комісія, Суд) незалежні у своїй діяльності від урядів країн-учасниць. У свою чергу, Рада ЄС утілює в собі міжурядову засаду: складається з чинних міністрів національних урядів і вбачає своє основне завдання в забезпеченні узгодження інтересів держав-членів із виконанням завдань, що поставили перед інтеграційним об'єднанням.

Розглянемо процес функціонування механізму «європейського» управління на основі аналізу взаємодії трьох основних інститутів ЄС: Парламенту, Ради й Комісії.

Європейський парламент наділений повноваженнями, які традиційно властиві парламентам національних держав, серед них законодавчі, участь у прийнятті бюджету, контроль за діяльністю органів управління ЄС, здійснення зовнішньополітичних функцій.

Водночас існують деякі відмінності, пов'язані зі статусом Парламенту, місцем й роллю в загальній системі управління ЄС. Насамперед Парламент позбавлений такого важливого в парламентських демократіях повноваження, як право законодавчої ініціативи; крім того, він не ратифікує міжнародні договори ЄС.

Тим не менше, участь у розробці й прийнятті європейського права є одним із найважливіших повноважень Парламенту. При цьому він діє разом із Радою та Комісією. Той факт, що Парламент прямо обирається громадянами ЄС, сприяє гарантуванню дійсно демократичного характеру європейського права.

Парламент здійснює контроль за діяльністю інших інститутів ЄС, зокрема Комісії. Після набуття чинності Лісабонської угоди члени Парламенту отримали право призначати на посаду або відхилити кандидатури комісарів. Крім цього, Європейський Парламент може виносити вотум недовіри Комісії у випадку порушення нею принципів добросовісного управління фінансами.

У свою чергу, Рада ЄС представляє інтереси держав-учасниць на європейському рівні. Розглянутий інститут є основним «гравцем» у процедурі прийняття рішень у межах Союзу. При цьому необхідно відзначити: якщо члени Парламенту повинні у своїй діяльності керуватися інтересами Євросоюзу, то члени Ради, навпаки, діють за вказівками й під контролем національних урядів країн-членів.

Раду наділено винятково широким колом повноважень. По-перше, вона є законодавчим органом ЄС і, хоча у процесі законотворчості, крім неї, задіяні Комісія та Парламент, остаточне голосування за прийняття нормативного акта відбувається саме в Раді. Разом із Парламентом досліджуваний інститут затверджує бюджет ЄС, розроблений Комісією.

Крім того, Рада координує загальну економічну й соціальну політику країн-членів. Рада укладає від імені ЄС міжнародні угоди, переговори щодо яких велися Комісією. У деяких випадках необхідно є консультація або навіть згода Парламенту на укладання договору. Останнє стосується, зокрема, вступу нових членів у ЄС.

Європейська Комісія – провідний інститут ЄС – уособлює в собі наднаціональну засаду європейської інтеграції. Разом із тим як Рада покликана стояти на варті урахування й узгодження національних інтересів (міжурядовий рівень співпраці), Європейська Комісія має захищати інтереси європейської інтеграції від будь-яких зазіхань на юрисдикцію й повноваження ЄС з боку держав-учасниць [12, с. 123].

Про це йдеться й в установчих документах, згідно з якими Комісія виконує функції гаранта європейської законності, домагаючись неухильного здійснення постанов європейського права.

Часто Комісію порівнюють з урядом у національній державі. І для цього є певні підстави. Зокрема, саме Комісія здійснює управління справами інтеграційного об'єднання. Задля цього вона має апарат цивільних службовців, який становить близько 25 000 осіб.

Водночас порядок формування й характер здійснення повноважень Комісії істотно відрізняють її від уряду. Крім того, у жодному нормативному акті ЄС, ані в первинному, ані у вторинному, Комісію не названо носієм виконавчої влади, а її повноваження з виконання рішень є не власними, а делеговані Радою ЄС.

Комісія незалежна від національних урядів. Її завдання полягає в представництві інтересів ЄС загалом. Вона розробляє проекти нових європейських «законів», що потім подає на розгляд до Європейського Парламенту й Ради. Комісія стежить за виконанням рішень Парламенту й Ради, тобто провадить щоденний моніторинг імплементації загальних політик ЄС у країнах-учасниках, управління різними програмами ЄС і контроль за витратами бюджетних коштів за призначенням.

Завдяки винятковим повноваженням, Комісія відіграє провідну роль у механізмі управління ЄС. Так, саме вона має право законодавчої ініціативи. Усі основні нормативно-правові акти, прийняті Радою або Радою разом із Парламентом, розглядаються на основі пропозицій Комісії. Нагадаємо, що Раду основано на принципі міжурядової співпраці, тоді як Комісія втілює засаду наднаціонального порядку. Визнання за Комісією права виступати з ініціативою прийняття акта й унесення проекту відповідного рішення створює контрбаланс у системі здійснення законодавчих повноважень у межах ЄС. Рішення з багатьох питань, зарахованих до компетенції інтеграційного об'єднання, стає неможливим без ініціативи Комісії.

З іншого боку, Рада й Парламент можуть зажадати від Комісії підготовки та внесення відповідного законопроекту, якщо необхідно врегулювати суттєве питання. У випадку неотримання відповіді на заявлену вимогу або її навмисне ігнорування можливе оскарження дій Комісії в Суді. Рішення Суду має обов'язковий характер і підлягає негайному виконанню.

Необхідно відзначити й той факт, що Комісія контролює виконання спільних політик і бюджету ЄС. Зокрема, Комісія є розпорядником кредитів по бюджету. Вона виконує бюджет під власну відповідальність і в межах виділених асигнувань відповідно до принципу добropорядного управління фінансами. Комісія надає щорічно Раді й Парламенту звіт про виконання бюджету за попередній фінансовий рік.

Європейська Комісія стежить за виконанням розпоряджень європейського права на всій території ЄС. Саме вона вказує державам-членам на невиконання або недостатньо повне виконання їхніх зобов'язань, затверджених установчими угодами та нормами вторинного права Союзу. Крім того, Комісія може ініціювати судовий процес проти Ради ЄС, Парламенту і Європейського Центрального Банку, якщо їхні дії порушують положення законодавства ЄС. Комісія має право звернутися із позовом до Суду й вимагати накладення штрафних санкцій. Що ж стосується фізичних і юридичних осіб, то Комісія може самостійно накладати штрафи за порушення ними правил конкуренції й транспортних правил.

І, нарешті, Комісія направляє Раді рекомендації щодо питань відкриття міжнародних переговорів і виступає як

інститут, уповноважений на їх проведення. Переговори делегація Комісії веде в межах директивних указівок Ради й за умови консультацій із нею. Підписаний Комісією договір набуває чинності після його схвалення Радою. На основі спеціального повноваження, наданого Радою, Комісія за спрощеною процедурою може укладати договори, що набувають чинності з моменту їх підписання.

Отже, одним із базових принципів побудови й функціонування механізму управління ЄС є принцип поєднання наднаціональної та міжурядової засад. При цьому необхідно зазначити, що повноваження між інститутами, які представляють наднаціональній і міжурядовий рівні співробітництва, розподілені таким чином, що дійсно досягнутий баланс інтересів держав-членів, з одного боку, і Європейського Союзу загалом – з іншого. Це свідчить про ефективність запровадженого в ЄС принципу розподілу суверенних прав і повноважень. Подібні особливості механізму врядування допомагають країнам, що входять в інтеграційне об'єднання, не лише задекларувати, а й реалізувати на практиці різноманітні спільні політики та домогтися цілей, поставлених під час створення ЄС.

Відзначимо, що вступ нашої держави в ЄС зумовить необхідність запровадження в національне адміністративне законодавство принципу розподілу суверенних прав і повноважень. Щодо України його зміст буде полягати в розподілі повноважень між ЄС і його інститутами, з одного боку, й органами державного управління України – з іншого. Тому необхідно вже зараз у ході реформи державного управління, передбаченої «Стратегією сталого розвитку України – 2020», увести в обіг указаний принцип.

Висновки. Ми повністю підтримуємо точку зору Р.В. Мельника, який відзначає, що під час конструювання системи принципів адміністративного права ми маємо спиратися не тільки на власну правову історію, на сучасне українське законодавство й мету вітчизняного адміністративного права, а й на досвід зарубіжних країн, зокрема країн ЄС у цій сфері [13, с.53].

У ході реформи державного управління в національне адміністративне законодавство мають бути включені принципи організації та функціонування інститутів ЄС. Це, зокрема, принципи субсидіарності, колегіальності, прозорості, розподілу прав і повноважень. При цьому ефективним механізмом роботи цих принципів буде лише у випадку їх закріплення в актах вищої юридичної сили. Пропонуємо включити відповідні положення й закріпити визначення згаданих принципів у Законах України: «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про місцеві державні адміністрації» та «Про Кабінет Міністрів України».

Визнання юридичної обов'язковості вказаних фундаментальних норм європейського управління допоможе виконанню Копенгагенських критеріїв членства нашої країни в ЄС. Адаптація норм адміністративного права до стандартів ЄС має починатися із побудови бази для подальшого приведення стандартів управління у відповідність із вимогами комунітарного права. Такою базою функціонування національних органів управління і є розглянуті в дослідженнях принципи.

Список використаної літератури:

1. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015 // Офіційний вісник Президента України. – 2015. – № 2 – Ст. 154.
2. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: Указ Президента України від 22 липня 1998 р. // Офіційний вісник України. – 1999. – № 21. – Ст. 943.
3. Про затвердження плану заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії ста-

лого розвитку «Україна – 2020» у 2015 році : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 04 березня 2015 р. № 213 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/213-2015-%D1%80>.

4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27 червня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_\(body\).pdf](http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_(body).pdf).

5. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community dd. 13.12.2007 // Official Journal of the European Union – 2007. – 17.12.07. – P. 306.

6. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.

7. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09 квітня 1999 р. № 586-XIV// Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 20. – Ст. 190.

8. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27 лютого 2014 р. № 794-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 13. – Ст. 222.

9. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2010 р. № 2250-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-%D1%80>.

10. Про єдину систему електронної взаємодії : Проект Закону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.minregion.gov.ua/attachments/files/press/opalyuvalnyy_97.pdf.

11. История Европейской интеграции (1945–1994) / под ред. А.С. Назаровой, Б. Эмерсон. – М. : ИВИ РАН, 1995. – 367 с.

12. Служити Європі: Популярно про установи Європейського Союзу. – К. : К.І.С., 2000. – 40 с.

13. Мельник. Р. Інститут принципів адміністративного права у системі загального адміністративного права України / Р. Мельник // Публічне право. – 2012. – № 3 (7). – С. 51–60.

